

1500 personer deltok i en demonstrasjon mot krigen i Vietnam da USAs utenriksminister Dean Rusk besøkte Oslo 3. juni 1966. Arrangør var Den norske solidaritetskomiteén for Vietnam. Foto: Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Opprettelsen av Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomité

Internasjonalt engasjement på 1960-tallet

The establishment of the International Solidarity Committee of the Norwegian Labour Movement

International solidarity in the 1960s

Vilde Opdan Yttereng

Master i Modern International and Transnational History, Universitetet i Oslo

vilde.yttereng@gmail.com

Sammendrag

Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomité (AIS) ble opprettet av Det norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen i Norge i 1969. Komiteen ble opprettet av ledelsen i partiet og fagorganisasjonen med formål om å samordne arbeiderbevegelsens støtte til forkjempere for frihet og demokratiske rettigheter. Bak opprettelsen av AIS lå det både en ideologisk og en organisatorisk hensikt. På den ene siden ble støttearbeidet en følge av grunnleggende ideologiske prinsipper som den norske arbeiderbevegelsen sluttet seg til. På den andre siden ønsket ledelsen å samordne støttearbeidet og bevege seg bort fra tverrpolitiske solidaritetskomiteer for å effektivisere arbeidet og samle og styrke arbeiderbevegelsen. Videre var opprettelsen av AIS et uttrykk for et bredt solidaritetsbegrep som hadde hatt feste i den norske arbeiderbevegelsen i hele etterkrigstiden. Samtidig var AIS et resultat av et mer globalt orientert og kritisk internasjonalt engasjement som hadde vokst frem i arbeiderbevegelsen i tiåret før opprettelsen av komiteen.

Nøkkelord

Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomité, Arbeiderpartiet, Landsorganisasjonen i Norge, internasjonalt engasjement, solidaritet

Abstract

The International Solidarity Committee of the Norwegian Labour Movement (AIS) was established by the Norwegian Labour Party and the Norwegian Confederation of Trade Unions in 1969. The committee was established by the leadership in the party and the confederation with the objective of coordinating the labour movement's support to advocates of freedom and democratic rights. There were both ideological and organisational motives behind the establishment of AIS. On the one hand, the international support work entailed the pursuit of fundamental ideological principles to which the Norwegian labour movement adhered. On the other hand, the leadership wanted to create a body to coordinate the labour movement's support work and curb participation in cross-party solidarity committees to make the work more efficient and unify and strengthen the labour movement. Moreover, the establishment of AIS reflects a wide concept of solidarity that had existed in the labour movement throughout the post-war period. Nevertheless, the committee was also a result of the more global and critical international engagement that had developed within the labour movement in the decade prior to its establishment.

Keywords

International Solidarity Committee of the Norwegian Labour Movement, Norwegian Labour Party, Norwegian Confederation of Trade Unions, international engagement, solidarity

I 1969 ble Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomité (AIS) opprettet av Landsorganisasjonen i Norge (LO) og Det norske Arbeiderparti (DNA). Opprettelsen kom i en periode da den norske arbeiderbevegelsens engasjement for internasjonale spørsmål ble dreid i nye retninger. I årene før opprettelsen av AIS hadde LO og DNA deltatt i flere tverrpolitiske solidaritetskomiteer som arbeidet for å formidle støtte i forbindelse med forskjellige enkeltsaker internasjonalt, som for eksempel Vietnamkrigen og militærkuppet i Hellas. Slikt tverrpolitisk samarbeid bød på utfordringer av organisatorisk og politisk art. Politiske uenigheter med grupper på venstresiden og med den utenrikspolitiske opposisjonen som fantes i DNA hadde bidratt til interne spenninger i arbeiderbevegelsen og påvirket solidaritetsarbeidets effektivitet. AIS ble derimot opprettet som et internt organ for arbeiderbevegelsen og som en samordning av arbeiderbevegelsens støttearbeid. Etter opprettelsen arbeidet AIS med å gi økonomisk, politisk og moralsk støtte til frigjøringsbevegelser og demokrati- og rettighetsforkjempere. I 1972 ble komiteen slått sammen med Arbeiderbevegelsens solidaritetsfond som hadde drevet faglig u-hjelpsarbeid og hvis virksomhet ble overført til AIS. Etter hvert ble AIS det koordinerende organet for arbeiderbevegelsens u-hjelps- og støttearbeid, og komiteen fikk en ledende rolle i samarbeidet med Norsk Folkehjelp og Arbeidernes Opplysningsforbund om henholdsvis humanitær hjelp og tillitsvalgtopplæring. Fra 1980 var AIS også ansvarlig for å forberede og innstille støtte til faglige u-hjelpsprosjekter under Rammavtalen mellom LO og Norad. Etter en omorganisering i LO i 1995 ble AIS lagt ned, og Internasjonal faglig solidaritet (IFS) tok over AIS' tidligere arbeidsoppgaver.¹

Selv om arbeidet til AIS har fått noe oppmerksomhet før, har selve dannelsen ikke blitt gransket tidligere. Denne artikkelen vil belyse opprettelsen av AIS, inkludert hvem som opprettet den og med hvilket formål. Videre vil jeg undersøke motivene som lå til grunn og argumentere for at AIS fremstår som et ideologisk og organisatorisk verktøy for arbeiderbevegelsen. Til slutt vil jeg undersøke hva slags internasjonalt engasjement opprettelsen av AIS reflekterte. Selv om opprettelsen ikke var et uttrykk for et endret solidaritetsbegrep, vil jeg likevel argumentere for at hendelsen var en del av et mer globalt og kritisk engasjement som vokste frem i den norske arbeiderbevegelsen på 1960-tallet.

Begrepet «norsk arbeiderbevegelse» kan romme mange arbeiderpartier, arbeiderorganisasjoner og organisasjoner i fagbevegelsen. I denne artikkelen vil begrepet referere til DNA og LO med deres tilhørende organisasjoner, ettersom det var disse organisasjonene AIS hørte til.

Artikkelen baserer seg på hovedfunn fra min masteroppgave fra 2020, *International engagement in the 1960s: The establishment of the International Solidarity Committee of the Norwegian Labour Movement*, som undersøker opprettelsen av AIS. Den kaster lys over både komiteens opphav og et lite undersøkt tema i norsk historiografi, nemlig arbeiderbevegelsens internasjonale engasjement på 1960-tallet. Sentrale kilder er DNAs og LOs arkiver hos Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark), særlig møteprotokoller, notater og andre dokumenter fra forskjellige styrer, komiteer og utvalg. Dette kildematerialet ble brukt for å undersøke prosessen, nøkkelpersonene og mulige motiver bak opprettelsen av AIS og ble satt i sammenheng med internasjonale utviklingstrekk, norsk politikk i etterkrigstiden og hendelser i den norske arbeiderbevegelsen.

En sentral kontekst rundt opprettelsen av AIS er den politiske aktivismen og de politiske brytningene som preget det foregående tiåret. 1960-tallet hadde sett oppblomstringen

1. Denne informasjonen om AIS' virksomhet er hentet fra LOs og DNAs beretninger fra perioden 1969–1996. Hentet fra https://www.arbark.no/Digitale_Dokumenter.htm

av ungdomsopprør og protestbevegelser rundt om i verden, inkludert i Norge. Protestene rettet seg i stor grad mot de etablerte politiske partiene. Blant temaene som fikk mye oppmerksomhet var problemstillinger og konflikter knyttet til den tredje verden. I Norge ble i tillegg kritikken mot NATO mer høylytt på samme tid, også innenfor arbeiderbevegelsens egne rekker. Som i andre internasjonale spørsmål var ungdommen en pådriver for en ny politikk, men det eksisterte også fra før en utenrikspolitisk opposisjon i arbeiderbevegelsen. I 1961 opprettet deler av den utenrikspolitiske opposisjonen i DNA et nytt parti, Sosialistisk Folkeparti (SF), etter å ha brutt med eller blitt ekskludert fra partiet. Med dette fikk DNA en ny politisk konkurrent på venstresiden. De politiske uenighetene innad i Arbeiderpartiet ble likevel ikke borte, og utover på 1960-tallet økte de utenrikspolitiske spenningene mellom opposisjonen og partiledelsen.

Opprettelsen av AIS

Da opprettelsen av AIS ble enstemmig vedtatt på LO-kongressen og DNAs landsmøte i 1969, hadde komiteen allerede blitt utformet gjennom en prosess som involverte flere organer i arbeiderbevegelsen. Opphavet kan spores tilbake til et utvalg nedsatt av LOs sekretariat i forbindelse med spørsmålet om dannelsen av Arbeiderbevegelsens Hellas-komité i 1968.

På dette tidspunktet var situasjonen i Hellas satt på dagsordenen etter et militært kupp i 1967. I utgangspunktet hadde arbeiderbevegelsen deltatt i Den norske komité for demokrati i Hellas. Dette var en tverrpolitisk komité som arbeidet for å støtte gjenopprettelsen av demokratiet i Hellas, men komiteen hadde blitt splittet våren 1968 som følge av dype politiske motsetninger. Blant sakene som skapte uenighet var et forslag fra Aase Lionæs, som var formann i komiteen og stortingsrepresentant for DNA, om å reorganisere komiteen. På et styremøte i mai 1968 vedtok flertallet i komiteen Lionæs' forslag, som innebar at komiteen kom til å bestå av alle de politiske partiene og LO, unntatt SF og Norges Kommunistiske Parti (NKP). I sin hovedoppgave om norske reaksjoner på militærregimet i Hellas hevder Knut Funderud at flertallet fryktet at en masseinnmelding av SF-lag tidligere på våren kunne bety at komiteen ville bli brukt i en politisk kamp. Mindretallet mente derimot at styret ikke hadde anledning til å gjøre et slikt vedtak.² I etterkant av møtet fikk komiteens splittelse mye oppslag i pressen der de ulike fløyene i komiteen og deres støttespillere ytret krasse anklager mot motparten. Slik som på møtet, kom det frem uenigheter om sammensetningen av komiteen og om deltakelsen til partiene ytterst på venstresiden.³ Samtidig illustrerte anklagene, slik Funderud påpeker, at splittelsen også bygde på uenigheter om hvilken stilling komiteen skulle ta til NATO-lands militære og økonomiske støtte til Hellas. Mindretallet i komiteen ønsket en skarpere kritikk av denne hjelpen til det greske militærdiktaturet enn det flertallet ville gå med på.⁴ Politiske motsetninger hadde på denne måten bidratt til splittelsen av den tverrpolitiske komiteen. Etter splittelsen ble dog aldri flertallets vedtak om reorganisering fulgt opp. I stedet ble komiteens arbeid tatt over av mindretallet.

DNA og LO vurderte derfor muligheten for å etablere sin egen Hellas-komité. På et møte i juni 1968 diskuterte et nedsatt arbeidsutvalg forslag til retningslinjer som burde gjelde for en slik Hellas-komité.⁵ Forslaget skisserte en komité dannet av LO, LOs tilsluttede forbund,

2. Funderud 1973: 118.

3. Funderud 1973: 119–120.

4. Funderud 1973: 118.

5. Arbark: Landsorganisasjonen i Norge (ARK-1579), Dd-L0635, Notat om Arbeiderbevegelsens Hellas-komité, 21. juni 1968.

DNA og Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF). Komiteen skulle arbeide for gjenoppretting av et demokratisk styre i Hellas gjennom blant annet påvirknings- og informasjonsarbeid og støtte til organisasjoner og enkeltpersoner. Samtidig ble det reist spørsmål hvorvidt en slik komité burde opprettes. To av utvalgets medlemmer, Øystein Larsen fra Norsk Arbeidsmandsforbund og Per Andersen fra Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund, argumenterte for at arbeiderbevegelsen ville vært mer tjent med en samordning av det internasjonale arbeidet som på det tidspunktet ble utført av ulike komiteer.⁶ Saken med forslaget og de nevnte innsigelsene ble sendt til LOs sekretariat som videresendte saken til Samarbeidskomiteen mellom LO og DNA.⁷

Den videre saksgangen tyder på at Larsen og Andersens innsigelser ble søkt ivaretatt og at dette la grunnlaget for utarbeidelsen av et mer samordnende organ. Da saken ble behandlet av Samarbeidskomiteen i september 1968, ble både Hellas og det øvrige internasjonale hjelpearbeidet diskutert, og det ble vedtatt å utarbeide et forslag til organiseringen av dette.⁸ Samarbeidskomiteen nedsatte i et senere møte et arbeidsutvalg for å se på spørsmålet om opprettelsen av et eget organ til å håndtere «situasjoner som kan oppstå i det enkelte land» med referanse til Hellas og fremtidige hendelser i andre land.⁹ Samarbeidskomiteen hadde på denne måten beveget seg bort fra tanken om et organ som snevert skulle konsentrere seg om Hellas-saken til et spørsmål om hvordan man generelt skulle organisere det internasjonale hjelpearbeidet.

I det videre arbeidet beholdt Samarbeidskomiteen en nøkkelrolle. Selv om den praktiske oppgaven med å utforme organet ble satt til et arbeidsutvalg, var arbeidet her basert på et mandat fra Samarbeidskomiteen. Det ga overordnede retningslinjer om vedtektene til det nye organet, inkludert dets formål og arbeidsoppgaver.¹⁰ Etter å ha mottatt et mer detaljert forslag fra arbeidsutvalget utarbeidet Samarbeidskomiteen dessuten et sisteutkast til vedtekter for det som da ble kalt Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomité. Vedtektene ble sendt til DNAs sentralstyre og LOs sekretariat for godkjenning.¹¹ Både sekretariatet og sentralstyret sluttet seg til forslaget og vedtok å legge det frem for henholdsvis LO-kongressen og partiets landsmøte.¹² Denne prosessen viser at ledelsen i DNA og LO spilte en sentral rolle i både initiativet til og utformingen av AIS og at det var bred enighet om å opprette en internasjonal støttekomitee.

Komiteens formål

På LO-kongressen og Arbeiderpartiets landsmøte i mai 1969 ble forslaget om å etablere AIS, samt komiteens foreslåtte vedtekter, presentert av henholdsvis LOs sekretariat og Samarbeidskomiteen og ble til slutt enstemmig vedtatt. Det ble vist til at Samarbeidskomiteen

6. Arbark: ARK-1579, Dd-L0635, Notat om Arbeiderbevegelsens Hellas-komité, 21. juni 1968.

7. Samarbeidskomiteen består av representanter fra LO og DNA. Den behandler både nasjonale spørsmål og saker som angår partiet og fagbevegelsen.

8. Arbark: Arbeiderpartiet (ARK-1001), Af-L0001, Protokoll fra møte i Samarbeidskomiteen mellom LO og DNA, 4. september 1968.

9. Arbark: ARK-1001, Af-L0001, Protokoll fra møte i Samarbeidskomiteen mellom LO og DNA, 22. oktober 1968.

10. Arbark: ARK-1579, Ac-L0025, Protokoll fra sekretariatsmøte, 3. januar 1969. Protokollen referer til protokoll fra møtet i Samarbeidskomiteen 18. desember 1968.

11. Arbark: ARK-1001, Af-L0001, Protokoll fra møte i Samarbeidskomiteen mellom LO og DNA, 10. februar 1969; Protokoll fra møte i Samarbeidskomiteen mellom LO og DNA, 17. februar 1969.

12. Arbark: ARK-1579, Ac-L0025, Protokoll fra sekretariatsmøte, 24. februar 1969; Arbark: ARK-1001, Ac-L0009, Protokoll fra møte i sentralstyret, 24. februar 1969.

ønsket å etablere en permanent komité til å håndtere det internasjonale støtteambeidet til arbeiderbevegelsen.¹³ Formålet var ifølge vedtektene «å ta initiativ til og å samordne arbeiderbevegelsens støtte til nasjonale og sosiale frihetsbevegelser og støtte til organisasjoner og enkeltpersoner som arbeider for å få gjennomført organisasjonsfrihet og andre demokratiske rettigheter i land der slike rettigheter blir krenket» og å tilby støtte til «personer som er kommet i vanskeligheter på grunn av slike forhold i hjemlandet».¹⁴ Støtte refererte her til både økonomisk, politisk og moralsk bistand.¹⁵

Det vedtaksfestede formålet til AIS kan beskrives som ganske åpent i den forstand at ingen spesifikke mottakere for støtte ble nevnt. Samtidig ble det i seksjonen kalt «Spesielle merknader» poengtert at komiteen skulle ta på seg oppgaver som tidligere hadde blitt gjort av spesielt opprettede organer i forbindelse med eksempelvis Vietnamkrigen, raseundertrykkelsen i Sør-Afrika, militærjuntaens kupp i Hellas og den sovjetiske okkupasjonen av Tsjekkoslovakia. Samarbeidskomiteen argumenterte for et behov for fremtidig støtte og solidaritet når slike hendelser oppsto.¹⁶ Vektleggingen av disse hendelsene gir noen indikasjoner på hva og hvem Samarbeidskomiteen ønsket å støtte gjennom AIS. For det første indikerer dette at AIS skulle støtte folk og grupper som ikke nødvendigvis var sosialdemokratiske eller en del av arbeiderbevegelsen. I de nevnte sakene hadde nemlig LO og DNA støttet diverse folkegrupper, frigjøringsbevegelser og politiske dissidenter. For det andre viser dette at AIS skulle bistå i forskjellige deler av verden, også geografisk langt unna Norge. For det tredje viser dette at LOs og DNAs ledelser var villige til å formidle støtte på tvers av den kalde krigens skillelinjer. I to av de nevnte hendelsene hadde den norske arbeiderbevegelsen uttrykt støtte til parter som var i konflikt med hver av den kalde krigens supermakter, inkludert Norges allierte USA. Ved å bruke disse referansepunktene ga ledelsen uttrykk for at denne linjen ville bli opprettholdt fremover.

AIS som et ideologisk og organisatorisk verktøy

Det er særlig to trekk ved formålet til AIS som kan trekkes frem for å belyse motivene bak opprettelsen. Ett er at AIS ble opprettet for å støtte frihetsbevegelser og personer og organisasjoner som arbeidet for demokratiske rettigheter. Det andre er at AIS skulle samordne det internasjonale hjelpearbeidet til arbeiderbevegelsen. Dette peker mot to hensikter bak opprettelsen av AIS, en ideologisk og en organisatorisk.

På den ene siden kan AIS forstås som et ideologisk verktøy for arbeiderbevegelsen. I sitt bind om arbeiderbevegelsens historie i Norge beskriver Jostein Nyhamar AIS' virksomhet som et politisk og ideologisk betont støtteambeid med målsetting om å fremme demokrati og menneskerettigheter.¹⁷ Den ideologiske dimensjonen ved AIS var også tydelig i vedtektene og presentasjonen av AIS til kongressen og landsmøtet i 1969. Formålet med AIS slik det da ble formulert, var å tilby støtte til forkjempere for frihet og demokratiske rettigheter. Sett i lys av LOs handlingsprogram og DNAs arbeidsprogram fra 1969, blir det tydelig at arbeiderbevegelsen ønsket å fremme frihet og demokrati som to av sine grunnleggende

13. Det norske Arbeiderparti 1969: 248; Landsorganisasjonen i Norge 1969a: 262.

14. Vedtektene finnes med samme ordlyd i protokollene fra både DNAs landsmøte og LO-kongressen, men for enkelthetskyld har jeg valgt å forholde meg til protokollen fra landsmøtet i referanser til vedtektene. Det norske Arbeiderparti 1969: 248.

15. Yttereng 2020: 51.

16. Det norske Arbeiderparti 1969: 248.

17. Nyhamar 1990: 565.

ideologiske prinsipper. I disse dokumentene rammer både LO og DNA sitt internasjonale engasjement inn i en ideologisk innfatning der de trekker frem en målsetting om å arbeide for en verden basert på de grunnleggende prinsippene til fagbevegelsen og den demokratiske sosialismen.¹⁸

Den ideologiske dimensjonen ved AIS reflekterer både en idealisme og en egeninteresse hos den norske arbeiderbevegelsen. Dette innebærer at det i arbeiderbevegelsen eksisterte en tro på at de ideologiske prinsippene ville bidra til en mer rettferdig verden. Samtidig fantes det en forståelse for at Norges og arbeiderbevegelsens fremtid var sammenkoblet med globale utviklingstrekk som man måtte tilpasse seg og forsøke å påvirke.¹⁹ I Samarbeidskomiteen, som spilte nøkkelrollen i opprettelsen av AIS, satt den generasjonen som hadde opplevd fascismens inntog og dystre konsekvenser i Europa. Både andre verdenskrig og den spanske borgerkrigen og den påfølgende kampen mot fascismen i Spania var formende opplevelser for lederne i DNA og LO.²⁰ Opplevelsene bidro til en oppfatning om at krig, politisk ekstremisme og totalitære bevegelser var knyttet til fattigdom og nød.²¹ Sammen med fremveksten av en stadig mer global kald krig mellom datidens supermakter, bidro dette til en overbevisning om at freden var udelelig og at Norges skjebne var knyttet til utviklingen internasjonalt.²² Opprettelsen av AIS kan derfor sies å reflektere både ønsket om en mer rettferdig verden og et ønske om å påvirke den internasjonale utviklingen ut i fra egeninteresse.

AIS kan også forstås som et organisatorisk verktøy for arbeiderbevegelsen. I vedtektene het det at komiteen skulle «ta initiativ til og [...] samordne arbeiderbevegelsens støtte».²³ I tillegg presiserte vedtektene at komiteen skulle ta seg av arbeidsoppgaver som tidligere var utført av forskjellige komiteer og organer.²⁴ Her refererte vedtektene til tidligere internasjonale solidaritetsorganer. Noen av disse hadde vært organisert på tvers av den politiske skalaen, mens andre hadde vært organisert med tverrpolitisk støtte fra grupper og personer på venstresiden. Der hadde det i flere tilfeller oppstått utfordringer knyttet til den politiske spenningen som eksisterte på venstresiden. Vedtektene la dermed opp til at AIS skulle erstatte tverrpolitisk samarbeid og i stedet sørge for en samordning av støttearbeidet innad i arbeiderbevegelsen. Her skal vi se at det lå både organisatoriske og politiske motiver til grunn.

I utgangspunktet eksisterte det en skepsis til tverrpolitisk samarbeid, især i partiet. DNA ønsket vanligvis ikke å samarbeide med hverken borgerlige partier eller konkurrerende grupper og partier på venstresiden.²⁵ Partiet hadde en klar linje om særlig å unngå samarbeid til venstre, ettersom dette kunne støtte den utenrikspolitiske opposisjonen i partiet og dermed opprettholde den interne striden som eksisterte.²⁶ Dessuten hadde arbeiderbevegelsen negative erfaringer med tverrpolitiske grupper i årene før opprettelsen av AIS. Et eksempel er deltakelsen i Den norske solidaritetskomité for Vietnam sammen med SF og NKP etter

18. Landsorganisasjonen i Norge 1969b: 32–34; DNAs Arbeidsprogram fra 1969, «Politikk for en ny tid». Alle DNAs partiprogrammer som refereres i denne artikkelen er hentet fra <https://www.arbeiderpartiet.no/om/historien-om-arbeiderpartiet/historiske-partiprogrammer/>

19. Dette bygger på en tolkning av LOs handlingsprogram fra 1969 (s. 32) og DNAs prinsippprogram («Prinsipper og perspektiver») og arbeidsprogram («Politikk for en ny tid») fra samme år.

20. Pharo 2018: 10; Yttereng 2020: 33–34.

21. Pharo 2005: 248.

22. Samme sted.

23. Det norske Arbeiderparti 1969: 248.

24. Det norske Arbeiderparti 1969: 249.

25. Godbolt 2003: 58–59.

26. Halvorsen 2003: 344.

at komiteen ble opprettet i protest mot Vietnamkrigen i 1965. På dette tidspunkt var DNA-ledelsen lite kritisk til USAs rolle i Vietnam. Samtidig fantes det en opposisjon mot krigen og USAs rolle blant ungdommen, venstrefløyen i partiet og i fagforeninger.²⁷ I lys av dette måtte DNA-ledelsen opptre varsomt i sin motstand mot komiteen for ikke å skape mer intern splid i partiet.²⁸ Det stilltiende samtykket til medlemskap i denne komiteen gjorde det i tillegg vanskelig å sanksjonere mot deltakelse i andre tverrpolitiske kampanjer.²⁹ På denne måten hadde tverrpolitiske grupper skapt indre spenninger og problemer for Arbeiderpartiet.

Små og mellomstore berømtheter fra kultur og media mobiliserer mot Hellas-juntaen og norsk NATO-medlemskap, 1. mai 1969. I forreste rekke sees forfatter Magne Thorsen, skuespiller Henry Moan, journalistene Bjørn Ausjen Johannessen, Berit Eriksen og Torill Rein samt komponist og musikkprofessor Kjell Skyllstad. Foto: Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Dessuten opplevde DNA også utfordringer med tverrpolitiske grupper i Vietnamsaken etter at partiet hadde lagt om kursen. Våren 1967 vedtok DNA en radikal resolusjon mot Vietnamkrigen. I januar 1968 ble Vietnambevegelsen i Norge etablert som en ny organisasjon, med DNA i bresjen.³⁰ Dette skjedde etter at den norske solidaritetskomiteen for Vietnam hadde blitt kuppet av aktivister fra Sosialistisk Ungdomsforbund. Den nye organisasjonen hadde støtte fra DNA og LO samt andre organisasjoner som tidligere hadde vært medlemmer av solidaritetskomiteen. Vietnambevegelsen ble etter dette preget av en rivalisering mellom de to Vietnam-organisasjonene på grunn av de politiske forskjellene mellom dem.³¹

27. Godbolt 2007: 129.

28. Nyhamar 1990: 90, 93.

29. Nyhamar 1990: 93.

30. Godbolt 2004: 65.

31. Godbolt 2010: 299.

Organisasjonene hadde også likheter som gjorde at de konkurrerte om støtte fra de samme gruppene uten at en av dem klarte å oppnå hegemoni.³² Denne rivaliseringen førte til en viss stagnasjon i solidaritetsarbeidet for Vietnam i årene mellom 1968 og 1971.³³

Samtidig som vietnambevegelsen var svekket på grunn av konkurransen mellom to ulike politisk orienterte solidaritetsorganisasjoner, ble Den norske komité for demokrati i Hellas som vi har sett, brutt ned av interne uenigheter. Resultatet var at komiteen ble tatt over av et mindretall som ønsket en annen tilnærming til Hellas-saken med strengere kritikk av NATO-lands militære og økonomiske støtte til Hellas.³⁴ Som nevnt startet LO i etterkant av denne splittelsen en prosess der opprettelsen av en egen Hellas-komité for arbeiderbevegelsen ble vurdert. Dette tyder på at LO ikke ønsket å følge den nye linjen til den eksisterende komiteen. I tillegg illustrerer dette at LO ønsket å bevege seg bort fra tverrpolitisk organisering. Også DNA-ledelsen var kritisk til mindretallet som skulle fortsette arbeidet i den eksisterende komiteen. Samtidig fantes det fløyer innad i partiet og fagbevegelsen som støttet mindretallets posisjon.³⁵ De forskjellige standpunktene i DNA kom til uttrykk gjennom fløyenes offentlige anklager mot hverandre og bidro til å øke den allerede eksisterende utenrikspolitiske spenningen i partiet.³⁶ Dermed opplevde DNA enda en utfordring i forbindelse med tverrpolitisk samarbeid. Erfaringene fra Hellas- og Vietnamsakene kan på denne måten bidra til å forklare DNAs og LOs ønske om å organisere det internasjonale hjelpearbeidet på en ny måte.

I tillegg til ønsket om å bevege seg bort fra og skape et alternativ til tverrpolitisk organisering, ville både partiledelsen og LOs sekretariat ha en samordning av arbeiderbevegelsens internasjonale hjelpearbeid. Det er illustrerende at Samarbeidskomiteen med det la tanken om å opprette en Arbeiderbevegelsens Hellas-komité til siden. Da LOs sekretariat foreslo saken om opprettelsen av AIS for kongressen i 1969, hevdet det dessuten at de stadige søknadene om støtte til forskjellige komiteer hadde ført til en mangel på oversikt og samordning av fagbevegelsens økonomiske støtte.³⁷ Gjennom å opprette én komité med ansvar for arbeidet, skulle arbeiderbevegelsen «bli i stand til å opptre mer effektivt i slike situasjoner [hvor det er behov for støtte og solidaritet]». Trangen til å effektivisere og samordne det internasjonale hjelpearbeidet kan delvis knyttes til ønsket om å støtte opp om og fremme de grunnleggende ideologiske prinsippene til arbeiderbevegelsen. Det var i tillegg en økende mengde internasjonale hendelser som arbeiderbevegelsen ønsket å respondere på.³⁹ Samordningen må også sees i lys av andre utviklingstrekk i partiet og fagbevegelsen på samme tid.

Med tanke på DNA, kan samordningen sees i sammenheng med et ønske om å forene og styrke partiet. Siden DNA mistet regjeringssposisjonen i 1965 hadde partiet fått en åpnere debatt innad der uenigheter kom til syne.⁴⁰ Særlig hadde det vokst frem en utenrikspolitisk opposisjon i saker som Vietnamkrigen og fornyelsen av Norges NATO-medlemskap i 1969. Dermed fryktet partiledelsen mer indre spenning.

I 1969, samme år som AIS ble opprettet, var det dessuten valgår i Norge. I et internt notat pekte organisasjonsutvalget i DNA på behovet for å styrke partiet på både det politiske og

32. Godbolt 2010: 299–303.

33. Godbolt 2010: 316.

34. Funderud 1973: 118, 121.

35. Funderud 1973: 119.

36. Funderud 1973: 119; Yttereng 2020: 65.

37. Landsorganisasjonen i Norge 1969a: 261.

38. Det norske Arbeiderparti 1969: 248.

39. Yttereng 2020: 71–72.

40. Nyhamar 1990: 66–67.

organisatoriske plan før valget. Videre la organisasjonsutvalget særlig vekt på behovet for å knytte unge velgere til partiet. Utvalget kommenterte at man burde finne ut hvilke saker som var viktig for denne gruppen og hva som bestemte de unges partivalg.⁴¹

Dette behovet for å samle og styrke partiet kan bidra til å forklare opprettelsen av AIS. Ved å samordne det internasjonale hjelpearbeidet i et organ som AIS, ville det tre frem en organisasjon i arbeiderbevegelsen som jobbet med saker som var viktige for ungdommen og den utenrikspolitiske opposisjonen i partiet. Blant tidligere internasjonale hendelser som ble nevnt i vedtektene til AIS som eksempel på hvilke type saker AIS skulle arbeide med, var både apartheid-saken og Vietnamkrigen. Motstanden til Vietnamkrigen hadde vært omfattende i hele DNA, men det var blant ungdom at engasjementet mot denne krigen og apartheid sto særlig sterkt.⁴² I lys av dette kan opprettelsen av AIS forstås som et tiltak for å forene og styrke partiet.

Samtidig kan opprettelsen av AIS også settes i sammenheng med en fornyelsesprosess i LO som begynte på slutten av 1960-tallet. Denne innebar en reorganisering av LOs arbeid, hvor nye avdelinger og stillinger ble opprettet.⁴³ Blant de nye fokusområdene var internasjonalt solidaritetsarbeid.⁴⁴ Denne prosessen tiltok riktignok ikke før Tor Aspengren tok over som LO-formann etter kongressen i 1969, men allerede som nestformann under Parelus Mentsen i årene før, hadde Tor Aspengren stått sentralt i arbeidet med å lage nye langtidspaner for organisasjonen.⁴⁵ Det er derfor mulig å knytte opprettelsen av AIS til denne styrkingen og reorganiseringen av LO hvor internasjonalt arbeid var et satsningsområde. Reformene i LO markerte også en tettere tilknytning mellom LO og DNA.⁴⁶ Her kan opprettelsen av AIS, som en samordning av LOs og DNAs internasjonale støttarbeid, tolkes som et av flere tiltak som ble satt i gang for å fremme samarbeidet mellom partiet og fagbevegelsen.⁴⁷

Arbeiderbevegelsens internasjonale engasjement

AIS ble altså opprettet av ledelsen i LO og DNA på grunn av både politiske og organisatoriske motiver. Et sentralt formål med opprettelsen var å skape et organ som kunne samordne støtte som LO og DNA ønsket å gi i streben etter ideologiske prinsipper som demokrati og frihet. Denne støtten skulle gis globalt og bredere enn kun til partier, organisasjoner og grupper som tilhørte arbeiderbevegelsen. Et spørsmål som gjenstår, er hva slags internasjonalt engasjement opprettelsen av AIS reflekterte.

Samarbeidskomiteen viste som nevnt i vedtektene til den nye komiteen til støttarbeidet i Sør-Afrika, Vietnam, Hellas og Tsjekkoslovakia. Slikt solidaritetsarbeid skulle AIS ta sikte på å gjøre lignende av i fremtiden. LO og DNA hadde engasjert seg for og deltatt i tverrpolitiske støttekampanjer tidligere. Det som nå skulle etableres, var en samordning av arbeidet snarere enn en erstatning av alle tidligere tiltak.⁴⁸ På denne måten representerte ikke AIS en ny form for støttetiltak.

41. Arbark: ARK-1001, Da-L0444, Organisasjonsutvalget, andretkast til diskusjonsopplegg om partiarbeidet frem til valget 1969, udatert.

42. Godbolt 2007: 130; Nyhamar 1990: 101; Vetlesen 1998: 12.

43. Se første del «De radikale og ustabile 1970-årene» i Bergh 2009 for en mer utførlig beretning.

44. Gram & Rønning 2017: 103.

45. Bergh 2009: 19; Bjørnhaug & Halvorsen 2009: 467–468.

46. Bergh 2009: 45.

47. Yttereng 2020: 71.

48. Yttereng 2020: 67.

Dessuten reflekterte AIS' formål et solidaritetsbegrep som allerede hadde feste i den norske arbeiderbevegelsen. Det opprinnelige solidaritetsbegrepet var riktignok fokusert på arbeiderklassens felles og internasjonale kamp for frihet fra undertrykkelse.⁴⁹ Likevel hadde den norske arbeiderbevegelsen i etterkrigstiden gitt uttrykk for et bredere solidaritetsbegrep, det vil si som inkluderte mer enn solidaritet med arbeiderklassen. Under krigen hadde det nemlig vokst frem et sterkere fellesskap på tvers av politiske skillelinjer, og klasseforskjeller ble mindre viktige i etterkrigstiden.⁵⁰ Selv om vekten på arbeideres rettigheter aldri forsvant helt, ble solidaritetsbegrepet etter hvert utvidet til å gjelde kampen mot generell urett og undertrykkelse, inkludert solidaritet med den tredje verden.⁵¹ Grunnlaget for solidaritet ble også omformulert og utvidet. Medfølelse og ikke bare interesser ble nå også vektlagt.⁵² Arbeiderbevegelsens støtte til organisasjoner og personer som kjempet for frihet og demokratiske rettigheter uten å nødvendigvis tilhøre arbeiderklassen eller arbeiderbevegelsen kan tolkes som et uttrykk for en slik type solidaritet.

Opprettelsen av AIS reflekterte utvilsomt et mer kritisk og globalt engasjement som hadde vokst frem i årene før. Vi har tidligere sett at vedtektene til AIS henviste til nylig støttearbeid og samtidig gjorde det klart at AIS skulle støtte lignende forhold globalt og på tvers av den kalde krigens skillelinjer. Dette var en ny utvikling som hadde tatt form i årene rett før opprettelsen av AIS. I etterkrigstiden hadde søkelyset i det internasjonale arbeidet vært på den kommunistiske trusselen i Europa.⁵³ Einar Terjesen beskriver grunnlaget for den norske arbeiderbevegelsens internasjonalisme i 1950-årene som «på den ene siden nasjonale utenrikspolitiske mål og en nasjonal binding til USA og på den andre siden en folkelig frykt for krig, diktatur og russisk militær ekspansjon».⁵⁴ Utover på 1960-tallet fikk arbeiderbevegelsen derimot et økende og mer radikalt engasjement for den såkalte tredje verden og antikoloniale spørsmål og konflikter, inkludert rasediskriminering og anti-apartheidsaken, i takt med at slike saker fikk økt oppmerksomhet globalt.⁵⁵ For den norske arbeiderbevegelsen innebar det at dens internasjonale engasjement fikk en mer global ambisjon enn tidligere.

Videre utover 1960-tallet viste den norske arbeiderbevegelsen dessuten en stadig større vilje til å kritisere Norges allierte. I 1967 gikk både LO og DNA sterkt ut mot militærjuntaen i Hellas og uttrykte støtte til handlinger som ville sette press på det greske militærstyret, en av Norges NATO-allierte.⁵⁶ Hellas var likevel ingen viktig alliert. Mer sentralt for arbeiderbevegelsens internasjonale engasjement var derimot DNAs vedtak samme år av en resolusjon om Vietnamkrigen som gikk mot USA. Siden krigen brøt ut på 1950-tallet hadde partiledelsen nølt med å kritisere rollen til USA, Norges viktigste allierte. Med resolusjonen fra 1967 erklærte imidlertid partiet sin støtte til den nasjonale frigjøringsfronten for Sør-Vietnam (FNL) i kampen mot USA. LO hadde lenge fulgt partiets utenrikspolitiske linje og støttet også selv FNL på LO-kongressen i 1969. Med kritikken mot NATO-allierte, særlig supermakten USA, viste den norske arbeiderbevegelsen et mer kritisk internasjonalt engasjement.

49. Stjernø 2005: 110–111.

50. Stjernø 2005: 118; Olstad 2017: 123.

51. Yttereng 2020: 43; Stjernø 2005: 181.

52. Stjernø 2005: 181.

53. Yttereng 2020: 44.

54. Terjesen 1987: 34.

55. Yttereng 2020: 45–46.

56. For en utdypning, se Yttereng 2020: 46–47.

USAs uavhengighetsdag den 4. juli 1966 ble synliggjort med til dels kraftige Vietnamdemonstrasjoner over hele verden. Også i Oslo ble dagen markert, da over 2000 personer deltok i et demonstrasjonstog som endte opp utenfor Den amerikanske ambassaden på Drammensveien i Oslo. Blant demonstrantene sees Thorbjørn Berntsen, Tor Bjerkmann, Einar Førde, Ingrid Eide og Arvid Jacobsen. Foto: Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Den økende villigheten til å innta en kritisk posisjon kan blant annet forstås i lys av presset fra den utenrikspolitiske opposisjonen og ungdommen i arbeiderbevegelsen. På denne tiden var det diskusjoner i DNA om partiets stilling til Norges NATO-medlemskap ettersom den første åpningen til å forlate alliansen nærmet seg.⁵⁷ Uenighetene og skepsisen som eksisterte rundt medlemskapet bidro til at partiledelsen måtte ta hensyn til dette i andre saker. Dette ser vi i Hellas-saken der DNAs aktive posisjon til dels kan forklares med ledelsens ønske om å tilfredsstille NATO-skeptikere.⁵⁸ På samme måte kan partiets Vietnam-resolusjon også forstås som en konsesjon til den utenrikspolitiske opposisjonen for i større grad å samle partiet og unngå en mer opphetet debatt om andre saker, inkludert NATO-medlemskapet.⁵⁹ Det økende internasjonale engasjementet kan på denne måten anses som et svar på interne spenninger. Samtidig er det nødvendig å påpeke at det eksisterte en bred og ektefølt motstand mot både militærkuppet i Hellas og Vietnamkrigen i arbeiderbevegelsen. Valgnederlaget i 1965 hadde åpnet for at partiet kunne ta en mer kritisk stilling til slike saker.⁶⁰ Engasjementet kan derfor også tolkes som en reaksjon på internasjonale hendelser som mange i arbeiderbevegelsen ønsket å ta stilling til og påvirke.

57. Atlanterhavspakten, som NATO bygger på, åpnet for at en part først kunne forlate alliansen 20 år etter at traktaten trådte i kraft, det vil si i 1969.

58. Gjerdåker 1992: 66.

59. Nyhamar 1990: 101.

60. Godbolt et al. 2008: 409; Yttereng 2020: 47–48.

Denne utviklingen illustrerer at arbeiderbevegelsen hadde fått et mer kritisk og globalt perspektiv etter hvert som den engasjerte seg i anti-apartheidsaken, Vietnamkrigen og Hellas-saken. Det var nettopp disse konfliktene som Samarbeidskomiteen refererte til i vedtektene til AIS. Dette viser at opprettelsen av AIS reflekterte et bredere og mer aktivt internasjonalt engasjement i DNA og LO.

Konklusjon

AIS ble opprettet etter en prosess som involverte toppsjiktet i arbeiderbevegelsen med formål om å samordne arbeiderbevegelsens støtte til bevegelser, organisasjoner og individer som kjempet for demokrati og frihet. I lys av dette kan man skimte en ideologisk hensikt med AIS, nemlig å ivareta og fremme arbeiderbevegelsens grunnleggende ideologiske verdier og prinsipper som frihet, likhet og rettferdighet. Samtidig kan man også se en organisatorisk dimensjon ved AIS. I årene før opprettelsen av AIS hadde LO og DNA deltatt i flere tverrpolitiske solidaritetskomiteer. Slikt tverrpolitisk samarbeid, særlig med grupper på venstresiden, hadde dog vært preget av politiske uenigheter. Dette hadde skapt utfordringer for støttearbeidet og bidratt til interne spenninger i arbeiderbevegelsen. Derfor ønsket ledelsen i arbeiderbevegelsen å bevege seg bort fra slikt samarbeid og i stedet samordne støttearbeidet internt. Med dette mente de å effektivisere støttearbeidet. Gjennom å samordne støttearbeidet i AIS ønsket DNA også å samle og styrke partiet ved å etablere en solidaritetsorganisasjon som skulle jobbe bredt med saker som var viktig for den utenrikspolitiske opposisjonen og ungdommen i partiet. Opprettelsen av AIS kan også settes i sammenheng med reorganiseringen som foregikk i LO på denne tiden og kan anses som et tiltak for å samle og styrke arbeiderbevegelsen. AIS kan derfor forstås både som et ideologisk og et organisatorisk verktøy for arbeiderbevegelsen.

Opprettelsen av AIS representerte ikke en drastisk endring i arbeiderbevegelsens støttearbeid. AIS skulle initiere støttetiltak lignende de som hadde blitt etablert tidligere og samordne tiltak som allerede eksisterte. Dessuten reflekterte AIS og dens formål et bredt solidaritetsbegrep som hadde eksistert i hele etterkrigstiden, hvor solidaritet handlet om medfølelse og front mot generell urett og undertrykkelse snarere enn en interessekamp bare for arbeidere og arbeiderklassen. Likevel var AIS også et resultat av et mer kritikkvillig og globalt orientert internasjonalt engasjement som hadde vokst frem i den norske arbeiderbevegelsen i 1960-årene. Arbeiderbevegelsen ble da i økende grad engasjert i spørsmål som omhandlet den såkalte tredje verden og var samtidig mer villig til å kritisere Norges NATO-allierte. På denne måten var opprettelsen av AIS et uttrykk for et internasjonalt engasjement som reflekterte et allerede eksisterende solidaritetsbegrep i tillegg til et mer globalt og kritisk perspektiv som hadde vokst frem i årene før opprettelsen av AIS.

Litteratur

- Bergh, T. (2009). *LOs historie: Bind 3. Kollektiv fornuft 1969–2009*. Pax Forlag.
- Bjørnhaug, I. & Halvorsen, T. (2009). *LOs historie: Bind 2. Medlemsmakt og samfunnsansvar 1935–1969*. Pax Forlag.
- Det norske Arbeiderparti (1969). Protokoll over forhandlingene på det 42. ordinære landsmøte 11.–14. mai 1969 i Oslo. Hentet fra https://www.arbark.no/eldok/DNA1969_2.pdf
- Funderud, K. (1973). *Norske reaksjoner på militærregimet i Hellas våren 1967–høsten 1970* [Hovedoppgave]. Universitetet i Oslo.
- Gjerdåker, S. (1992). *Menneskerettar og utanrikspolitik: Hellas-saka som politisk problem og utfordring for norske styresmakter 1967–1970* [Hovedoppgave]. Universitetet i Bergen.
- Godbolt, J. (2003). AUF og protesten mot Vietnamkrigen – opprør og kontinuitet. *Arbeiderhistorie*, 57–85. https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie2003_3.pdf
- Godbolt, J. (2004). Vietnam-protesten i Norge. Fra ad hoc-aksjoner til politisk kapital. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 21(01), 61–69. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2004-01-05>
- Godbolt, J. (2007). Vietnamkrigen i Norge. *Internasjonal Politikk*, 65(3), 127–133. <https://doi.org/10.18261/issn1891-1757-2007-03-10>
- Godbolt, J. (2010). *Den norske vietnambevegelsen*. Unipub.
- Godbolt, J., Larsen, C. H. & Rasmussen, S. H. (2008). The Vietnam War: The Danish and Norwegian Experience 1964–1975. *Scandinavian Journal of History*, 33(4), 395–416. <https://doi.org/10.1080/03468750802305267>
- Gram, T. & Rønning, O. M. (2017). *De lange linjer: Arbeiderbevegelsens historie i Norge*. Res Publica.
- Halvorsen, T. (2003). *Partiets salt: AUFs historie*. Pax Forlag.
- Landsorganisasjonen i Norge (1969a). Protokoll over forhandlingene ved 22. ordinære kongress, 18.–23. mai 1969. Hentet fra https://www.arbark.no/eldok/LO1969_2.pdf
- Landsorganisasjonen i Norge (1969b). LOs handlingsprogram.
- Nyhamar, J. (1990). *Arbeiderbevegelsens historie i Norge: Bind 6. Nye utfordringer 1965–1990*. Tiden Norsk Forlag.
- Olstad, F. (2017). *Den lange oppturen: Norsk historie 1945–2015*. Dreyers Forlag.
- Pharo, H. Ø. (2005). Den norske fredstradisjonen – et forskningsprosjekt. *Historisk tidsskrift*, 84(02), 239–255. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2005-02-07>
- Pharo, H. Ø. (2018). Small State Anti-Fascism: Norway's Quest to Eliminate the Franco Regime in the Aftermath of World War II. *Culture & History Digital Journal*, 7(1), 1–11. <https://doi.org/10.3989/chdj.2018.008>
- Stjernø, S. (2005). *Solidarity in Europe: The History of an Idea*. Cambridge University Press.
- Terjesen, E. A. (1987). Begrenset solidaritet eller solidaritet uten grenser? Internasjonalisme og internasjonal solidaritet i arbeiderbevegelsen gjennom 100 år. *Arbeiderhistorie*, 7–41. https://www.arbark.no/eldok/Arbeiderhistorie1987_2.pdf
- Vetlesen, V. (1998). *Frihet for Sør-Afrika: LO og kampen mot apartheid*. Tiden Norsk Forlag.
- Yttereng, V. O. (2020). *International engagement in the 1960s: The establishment of the International Solidarity Committee of the Norwegian Labour Movement* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo. DUO Vitenarkiv. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-82624>